

‘Mogen we weer zo’n literatuuropdracht doen?’

Uitdagend fictieonderwijs voor 10 tot 14 jaar

Het Northgo College (voortgezet onderwijs) en De Witte School (primair onderwijs) in Noordwijk willen leerlingen weer aan het lezen krijgen en hun leesmotivatie versterken. Zes docenten van beide scholen hebben daarom gezamenlijk een nieuwe aanpak voor literatuuronderwijs ontwikkeld. Acht illustratieve opdrachten maken een doorlopende leerlijn zichtbaar tussen basisonderwijs en voortgezet onderwijs. Ook slaan de opdrachten een brug tussen fictieonderwijs, schrijfvaardigheid en gespreksvaardigheid.

TIDDO EKENS

Hoe krijgen we leerlingen aan het lezen? En hoe blijven ze vervolgens ook lezen? Docenten van het Northgo College in Noordwijk merkten al enige tijd dat in het voortgezet onderwijs (vo) het leesverslag een negatief effect heeft op de leesmotivatie. Leerlingen maken zo’n verslag plichtmatig en met tegenzin, terwijl docenten vervolgens opgezaagd worden met veel leeswerk. Ook op De Witte School in Noordwijk – een school voor primair onderwijs (po) – zien docenten kans voor verbeteringen van het fictieonderwijs. De behoefte aan een breder fictieaanbod is groot, net als een grotere variatie in verwerkingsopdrachten. Omdat veel leerlingen van De Witte School doorstromen naar het Northgo College is gekozen voor een samenwerking om het fictieonderwijs te

revitaliseren. Het LerarenOntwikkelfonds (LOF) en het samenwerkingsverband ROS Rijnland hebben zorggedragen voor financiële ondersteuning, zodat uren konden worden vrijgemaakt voor de ontwikkeling door zes docenten.

Per leerjaar zijn twee grote literatuuropdrachten ontwikkeld, van groep 7 basisonderwijs tot en met leerjaar 2 voortgezet onderwijs (zie het kader op pagina 26 voor een overzicht van alle acht opdrachten). Het fictieaanbod op beide scholen is nu flink vergroot, met meer boeken in de lokalen, mede dankzij intensieve samenwerking met de lokale boekhandel. Verschillende soorten fictie en non-fictie komen aan bod, met aandacht voor klassieke en actuele verhalen, maar ook voor poëzie, vlogs en reality-tv. Daarnaast variëren de werkvormen om de uitdaging te vergroten en de ‘lees-

verslagmoeheid’ tegen te gaan. Leerlingen schrijven bijvoorbeeld toneelstukken en gedichten, ze stellen een klassenboekenkast samen maar ze analyseren ook de verhaallijn in reality-tv.

Beter leren door meer samenhang

Fictieonderwijs is in de visie van docenten van de twee Noordwijker scholen meer dan het lezen van een boek of het kijken naar een film. Door identificatie met een hoofdpersoon, of juist door afkeer van een personage, ervaren de docenten dat leerlingen nauw betrokken raken en vaak ook ‘veel ergens van vinden’. Deze inhoudelijke en emotionele betrokkenheid willen zij graag benutten bij andere taalvaardigheden. Zo wordt in de nieuwe aanpak in groep 7 van het basisonderwijs het lezen van een boek gecombineerd met het schrijven en voordragen van

een gedicht. Door het lezen raken leerlingen in de ban van een onderwerp; ze kunnen zich beter inleven in een nieuwe situatie of in andere mensen. Leerkrachten van De Witte School ontdekken hoeveel winst je kunt boeken door een vervolgoopdracht te laten aansluiten. Leerlingen krijgen daarom de opdracht om op basis van hun leeservaringen het verhaal te verwerken in de vorm van een gedicht. Na enige uitleg over dichtvormen gaan leerlingen aan de slag. Groepsgewijs maken leerlingen een gedicht en delen hun ervaringen rond het verhaal. Creatief werken aan het gedicht geeft leerlingen het gevoel dat hun persoonlijke ervaring ertoe doet, en ook dat ze een keuze hebben in de uitwerking. Ondertussen overleggen, schrijven en presenteren de leerlingen in een context die natuurlijk aanvoelt. Hun leerkrachten verbazen zich erover hoe de lessen vanzelf verlopen.

Leerlingen van het Northgo College. Foto: Annet Delfgaauw

‘Ik merkte tijdens vergaderingen dat de collega’s van het vo een andere werk- en denkwijze hebben en dit zette mijzelf aan het denken om tot een ander soort lesideeën te komen’

1	Kies vrij, lees vrij	po 7	Leerlingen kiezen uit een breed aanbod van fictie en non-fictie een top 3 van teksten die hen het meeste aanspreken. Teksten worden breed opgevat, dus bijvoorbeeld film en tijdschriften, maar ook verhalen in andere talen.
2	Maak er een gedicht van	po 7	Groepen van vier of vijf leerlingen lezen hetzelfde boek, presenteren het boek aan de hand van voorwerpen in een schoenendoos en schrijven tot slot een gedicht dat goed bij de sfeer in het boek past.
3	Ontmoet een beroemde persoon	po 8	Leerlingen kiezen een beroemde persoon (fictief of echt) en verplaatsen zich in deze persoon. Ze maken een mindmap en aan het eind laten ze in één minuut zien wie deze persoon is en hoe hij zich gedraagt.
4	Speel een scène uit het boek na	po 8	Leerlingen lezen in een groep van vier of vijf leerlingen hetzelfde C-boek. Eén belangrijke scène wordt in een script uitgewerkt en daarna voor de klas gespeeld.
5	De boekenkast van onze klas	vo 1	Leerlingen nomineren uit een aanbod van zes leeswerken vier werken voor de klassenboekenkast. Ze presenteren hun top 4. Leeswerken vallen af of krijgen nog een tweede kans. Uiteindelijk ontstaat consensus over de klassenboekenkast.
6	Wat is het verhaal in reality-tv	vo 1/2	Leerlingen verdiepen zich in verhaalvormen op de grens van fictie en werkelijkheid. Vlogs, realityprogramma's en <i>scripted reality</i> komen voorbij. Leerlingen onderzoeken personages en verhaallijnen.
7	Welke keuze maakt de hoofdpersoon?	vo 2	Leerlingen verplaatsen zich in een lastige keuze die een personage in een verhaal moet maken. In een infographic wordt een dilemma geschetst, waarna in een artikel het dilemma van het personage wordt beschreven en geanalyseerd.
8	Kruip in de huid van ...	vo 2/3	Leerlingen lezen een boek over de oorlog en verdiepen zich in de manier waarop de schrijver gevoelens en gedachten van personages in woorden omzet.

De acht literatuuropdrachten (po = primair onderwijs; vo = voortgezet onderwijs)

Ook in het voortgezet onderwijs werkt deze aanpak. Leerlingen lezen bijvoorbeeld in leerjaar 2 een fictiewerk. Daarna maken leerlingen een schematische visualisering van een belangrijke keuze die de hoofdpersoon in het verhaal maakt, waarbij ze de aanleiding en de gevolgen in kaart brengen. Deze opdracht is gekoppeld aan een opdracht uit de leergang KERN waarin wordt geoefend met het maken van infographics via een gratis onlineapplicatie. Op basis van de infographic schrijven leerlingen vervolgens een artikel voor hun medeleerlingen waarin ze de keuze van de hoofdpersoon beschrijven, maar ook welke keuze de leerling zelf gemaakt zou hebben. Dit artikel wordt becommentarieerd en herschreven in groepen van drie of vier leerlingen, waarna de groep één artikel aan de rest van de klas presenteert. Fictie lezen, aantekeningen maken, schrijven, feedback geven en ontvangen, herschrijven, en klassikaal presenteren komen in één adem aan bod, op een wijze die voor leerlingen logisch aanvoelt. Hun emotionele betrokkenheid bij een verhaal motiveert ze in de uitvoering van de vervolgoopdrachten, ook als het spreken en schrijven betreft. In een enkel geval maken docenten zich zorgen over de uitvoering. Overdrijven sommige leerlingen niet in de vele tijd die ze aan een opdracht besteden? Zo zijn twee leerlingen bij een andere verwerkingsopdracht het hele weekend aan de slag gegaan. Ze hebben een boekenprogramma bedacht en op video gezet, waarbij de nagespeelde schrijver (met plaksnor en al) op intellectuele wijze wordt geïnterviewd over keuzes die hij in zijn laatste roman heeft gemaakt...

Tijdens het samen ontwikkelen viel het de docenten po en vo op hoe klein de stap is naar wat leerlingen in andere vakken leren. Fictie gaat altijd ergens over, en daardoor is er snel een link gelegd met bijvoorbeeld mediawijsheid, burgerschap, geschiedenis of kunst en cultuur. Bij het analyseren van een verhaallijn in *scripted reality*-programma's oefenen leerlingen bijvoorbeeld met literaire begrippen als *tijd*, *personages* en *plot* maar ook ontwikkelen ze hun mediawijsheid. Ze krijgen oog

voor de manier waarop de makers het verhaal manipuleren met muziek of montage. En als leerlingen in de huid kruipen van iemand die onder oorlogsomstandigheden leeft, is de stap naar burgerschap en geschiedenis snel gezet. Waren de omstandigheden voor iedereen zo? Bestaat zo iets ook nu nog? Welke waarden zijn voor jou belangrijk? Hoe zou jij handelen?

Een nieuwe kijk op literatuuronderwijs

Hoe kijken de zes docent-auteurs terug op het samen ontwikkelen van de literatuuropdrachten? En hoe bevalt het werken met de nieuwe aanpak?

Hoe was het om als docenten uit zowel basis- als voortgezet onderwijs deze opdrachten samen te ontwikkelen?

Albert Pouwels, docent Nederlands Northgo College: 'Ik vond het heel bijzonder om met collega's van het basisonderwijs samen te werken. We hebben met elkaar iets ontwikkeld waar geen breuk in zit. Fictieonderwijs is nu echt een doorlopende leerlijn geworden.'

Fleur Braun, leerkracht basisonderwijs, leerde een nieuwe manier van werken kennen: 'Ik merkte tijdens vergaderingen dat de collega's van het vo een andere werk- en denkwijze hebben en dit zette mijzelf aan het denken om tot een ander soort lesideeën te komen.' De verschillen in werkwijze worden ook genoemd door docent Nederlands Peter Lindenburg: 'Ieder bleek weer andere stokpaardjes en invalshoeken te hebben en samen resulteert dat in een breed palet aan afwisselend, rijk en bruikbaar lesmateriaal. Als iemand ergens mee vastliep, was er bovendien altijd wel weer iemand die wel wist hoe deze hobbel te nemen. Uniek was uiteraard dat de leerkrachten van de basisschool óók collega's waren en meer met ons "vo'ers" gemeen hebben dan we ons realiseren.'

Ook Laura Duivenvoorde-Hogervorst, docente Nederlands, ziet synergievoordelen: 'Het samenwerken en nadenken over deze opdrachten heeft ons meer verbonden. Er ontstaan diepere gesprekken over waar

‘Als vakgroep zijn we dichter bij elkaar gebracht en we hebben meer inzicht in wat er in het basisonderwijs gebeurt’

om we lesgeven en hoe we ons werk als docent zien. Daardoor zijn de opdrachten ook beter geworden dan als je ze alleen zou maken, want ieder van ons is weer ergens anders goed in. Als vakgroep zijn we dichter bij elkaar gebracht en we hebben meer inzicht in wat er in het basisonderwijs gebeurt.’ José Morée, docente Nederlands, vult aan: ‘Het was ontzettend leuk om samen te werken met collega’s uit het basisonderwijs. We hebben veel van elkaar geleerd en elkaar aangevuld of gecorrigeerd waar nodig.’

Tijdens het samen ontwikkelen verbaasden we ons dat basisonderwijs en voortgezet onderwijs zulke gescheiden systemen zijn, omdat het om dezelfde leerlingen gaat. Dat wordt geïllustreerd tijdens een overleg op de vo-locatie als een leerling van het Northgo College enthousiast zijn leerkracht uit het basisonderwijs begroet. De vraag is dan ook niet zozeer waarom basis- en voortgezet onderwijs zouden moeten samenwerken maar waarom dat niet al veel eerder is gebeurd.

Hoe reageren de leerlingen?

Laura Duivenvoorde-Hogervorst, docente Nederlands: ‘De leerlingen zijn enthousiast over de opdrachten. Leerlingen met zogenaamde leesweerstand lezen nu ook. De opdrachten zijn dusdanig dat er geen ruimte lijkt te zijn om niet mee te doen. Leerlingen moedigen elkaar aan om door te zetten en verwachten dit ook van elkaar. Er worden in de lessen daardoor meer leeskilometers gemaakt. Leerlingen vinden het leuk om schamteloos te lezen.’

Alle docenten benadrukken dat leerlingen met de nieuwe opdrachten ‘vooral bezig’ zijn. Ze helpen elkaar en stellen opvallend weinig vragen aan hun docent, omdat het duidelijk is wat van hen verwacht wordt. Bij iedere opdracht krijgen leerlingen de criteria namelijk op papier. Docente Nederlands José Morée stelt vast dat leerlingen actief bezig zijn, maar er gebeurt nog meer in haar lessen: ‘Ik zie dat leerlingen succeservaringen opdoen en dat er ook op een ander level over het verhaal wordt nagedacht. Het is minder oppervlakkig, meer

onderzoekend, precies wat je wilt bereiken als docent.’

Verschillende collega’s maakten mee dat leerlingen vroegen of ze meer van zulke opdrachten mogen doen. En ook zijn leerlingen gaan lezen die normaal moeilijk ‘aan een boek te krijgen zijn’.

Hoe gaan jullie verder met fictieonderwijs?

Albert Pouwels, docent Nederlands: ‘We gaan meer van deze opdrachten ontwikkelen voor de bovenbouw. Zelf heb ik al ervaring opgedaan in vwo 4 en 5, en ik merk dat leerlingen het inspirerend vinden om een keuze te hebben in de boeken die ze moeten lezen voor de oudere periodes, zeker als ze ook mogen kiezen wat voor soort verwerkingsopdracht ze dan uitvoeren.’

Ook docent Nederlands Peter Lindenburg wil uitbreiden naar de bovenbouw: ‘We willen graag een transfer van de dynamiek, diversiteit en activerende werking van deze andere aanpak. De ideeën zijn er en we zijn eraan begonnen, maar in de praktijk mis je de tijd die we er eerst wel voor konden vrijmaken. We hebben een deel van onze reguliere ontwikkeldagen gebruikt, maar het zal nog wel even duren voor de opdrachten op hetzelfde niveau zitten.’

Zowel in basisonderwijs als in de onderbouw is de keuze van leesboeken nog een punt van aandacht. Hoe zorg je voor een gevarieerd aanbod van boeken en korte verhalen voor alle leesniveaus? Of zoals leerkracht po- bovenbouw Fleur Braun een belangrijke uitdaging verwoordt: ‘Ik ga me meer verdiepen in leesboeken voor kinderen die eigenlijk niet van lezen houden.’ Marco Rietkerk gaat zich op collega’s in het basisonderwijs richten: ‘Ik ga mijn collega’s enthousiast maken. De lessen zijn kant-en-klaar, en makkelijk te gebruiken.’ ■

De acht literatuuropdrachten zijn in Word en pdf beschikbaar op Wikiwijs: <bit.ly/litm-litlijn>. Het materiaal kan ook opgevraagd worden via Albert Pouwels, <albert.pouwels@northgo-college.nl>. Auteurs zijn: Fleur Braun (po), Laura Duivenvoorde-Hogervorst (vo), Peter Lindenburg (vo), José Moree (vo), Albert Pouwels (vo), Marco Rietkerk (po). Begeleiding en eindredactie: Tidde Ekens. Begeleiding en tijd van de betrokken po- en vo-collega’s zijn mogelijk gemaakt door een subsidie van het LerarenOntwikkelFonds (LOF) en ROS-Rijnland.

nieuws

Expeditie Lerarenagenda haalt Teacher Tapp naar Nederland

Het Expeditieteam Lerarenagenda doet onderzoek naar de professionele kwaliteit van de leraar van vandaag en morgen. Maar dé leraar bestaat niet meer: er is veelvormigheid en veelzijdigheid in het beroepsbeeld ontstaan. Dit vraagt om adaptief vermogen: het vermogen je te verhouden tot veranderingen om daarin op enig moment beredeneerde keuzes te maken. Het team onderzoekt daarom hoe het is gesteld met het adaptief vermogen van het Nederlandse onderwijsveld.

Ze hebben daarvoor de populaire Engelse app Teacher Tapp beschikbaar gemaakt voor (aanstaande) leraren en schoolleiders in Nederland. Via deze app worden vragen gesteld over de rol en werking van adaptief vermogen op weg naar toekomstbestendig leraarschap. Elke dag ontvangen deelnemers om 16.30 uur een melding op hun telefoon om drie vragen te beantwoorden. De vragen zijn eenvoudig, gaan over het dagelijks leven als leraar, en het duurt niet meer dan twee minuten om ze te beantwoorden. Als deze drie vragen zijn ingevuld, zien de deelnemers hoe andere leraren in Nederland vragen van de dag ervoor hebben beantwoord en krijgen ze een link naar een interessant artikel, tip of blog om in de eigen praktijk toe te passen.

Ook meedoen? De app is te downloaden in de App Store of Google Play. NRO

Gratis toegang tot wetenschappelijke publicaties met een jaar verlengd

Het afgelopen jaar hebben ruim 17.000 geïnteresseerden zich aangemeld voor de pilot ‘Gratis toegang tot wetenschappelijke publicaties’. In deze pilot kregen leraren en onderwijsprofessionals uit het primair, voortgezet en middelbaar beroepsonderwijs gratis toegang tot EBSCO Education Source, een database met wetenschappelijke onderwijsliteratuur. Onlangs kwamen de initiatiefnemers met goed nieuws: de pilot wordt met een jaar verlengd.

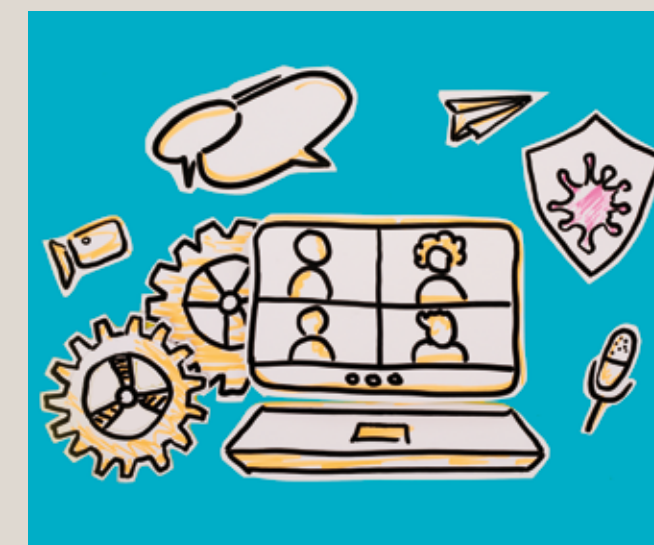
Sinds oktober 2019 hebben onderwijsprofessionals gratis toegang tot EBSCO Education Source. Hiermee hopen de initiatiefnemers leraren en andere onderwijsprofessionals meer mogelijkheden te bieden om hun onderwijs *evidence informed* te verrijken. Uit het gebruikersonderzoek van september 2020 blijkt dat ruim tachtig procent van de respondenten graag zou zien dat de pilot verlengd werd. Bovendien blijkt de aanvallende duur van een jaar te kort om uitspraken te kunnen doen over de relevantie en behoefte. Dit heeft ertoe geleid dat de initiatiefnemers besloten hebben de pilot met een jaar te verlengen (ga naar <www.voordeleraar.nl> voor aanmelding). NRO

Wegwerken van corona-achterstanden

Al voor de zomer gingen 1.550 scholen met subsidie van het ministerie van Onderwijs aan de slag om achterstanden bij leerlingen als gevolg van de coronacrisis weg te werken. Wetenschappers van onderzoeksinstituut LEARN! aan de Vrije Universiteit Amsterdam onderzochten welke constructies scholen het vaakst kozen. Ook inventariseerden zij welke elementen binnen deze inhaalprogramma’s voor de grootste effectiviteit zorgen.

‘Op hoofdlijnen blijken de werkzame elementen steeds dezelfde’, constateert Melanie Ehren, hoogleraar Onderwijswetenschappen (VU) en directeur van LEARN! Wat het beste werkt en voor wie, zit hem vaak in dezelfde ingrediënten: (1) deelname van de doelgroep en betrokkenheid van de ouders: naarmate zij meer betrokken zijn, is de (blijvende) deelname van de leerling beter gewaarborgd; (2) inhoud, duur en structuur van het programma: leg de nadruk op de basisvaardigheden (hoe specifiek gericht op de te behalen doelen, hoe beter); (3) een gekwalificeerde, liefst de eigen, leraar; (4) de groepsgrootte: houd die liefst zo klein mogelijk; (5) zo goed mogelijke aansluiting op het reguliere curriculum en de instructie in de klas.

Het meest duurzaam effectief is het als de school de basiskwaliteit van het reguliere onderwijs verbetert. Dat kan door bijscholing van leraren, bijvoorbeeld op het gebied van hun pedagogisch-didactisch handelen. Een-op-eenbegeleiding (door een leraar, onderwijsassistent of externe begeleider) en *peer tutoring* (leerling(en) die leerling(en) begeleiden) zijn twee andere aanbevolen interventies. Voor meer informatie, zie <bit.ly/litm-inhalen>. NRO

Illustratie: Belkin & Co